

R. A. TYELCSAROVA

Lebegyev-Poljanszkij Állami Pedagógiai Főiskola,
Vlagyimir

**A KÉPI ANALÓGIÁK KONSZENZUSÁNAK ALKALMAZÁSA
M. M. BAHTYIN KUTATÁSI MÓDSZERÉBEN
(TÉZISEK)**

RÉSUMÉ: (*The use of the consensus of image analogies in Mikhail Bakhtin's research method.*) The theses have summarized the main statements of a longer essay. You can encounter a specific tendency of modern aesthetics when studying Bakhtin's work. The essence of this tendency is the method of the consensus of image analogies. The paper is pointing to the fact that musical terms take a prominent part in Bakhtin's works. In addition to the interaction of certain human sciences and general philosophical aesthetics.

A modern esztétika válsághelyzete, az esztétikum és az élet kapcsolatának lázas keresése idején első látásra paradoxnak tűnhet, hogy Bahtyin örökségéhez fordulunk, aki fél évszázadon át a filológia, lingvisztika és más humán tudományok filozófiai problémáival foglalkozott. Ugyanakkor Bahtyin munkáinak elmélyült tanulmányozása során a modern esztétikai gondolkodás egy sajátos iskolájával találkozunk.

Az utolsó három tézisben foglalkozunk a költői-zenei-filozófiai-esztétikai gondolkodásban használatos képi analógiák konszenzusának módszerével. Ez az esztétikai igazságok feltárásának egyik lehetséges módszertani eszköze.

1. A konszenzus mint a célkitűzések összehangoltságának elmélete az esztétikai kutatási tevékenységben gyakran a költői és zenei szövegek képi analógiás módszerén alapszik. A zeneművészetben használatos fogalmak és terminusok rendkívül fontos helyet foglalnak el Bahtyin munkáiban. A *Dosztojevszkij poétikájának problémáival* foglalkozó műveiben olvashatunk a regény "sokszólamúságáról", "a polifónia lényegéről", "az ábrázolás vezérmotívumáról", "a hősök képi jellemzésének dominánsairól", az "öntudatosodás homofóniájáról", a "művészi és regénybeli ellenpontról", "a tónusról", "a karneváli felhangokról". A *félkegyelmű* c. regényben, a "motívumról", amelyre *A szelíd teremtség* c. elbeszélés épül; a "sok és különböző szólamú

témavezetéséről" az *"elvdaszthatatlan sokszólamúságról a szólamok felállításában Dosztojevszij műveiben"*.¹

Bahtyin más műveiben, amelyekben, úgy tűnik, nem használ a dosztojevszkiji polifonikus regény koncepciójának feltárásakor alkalmazott zenei fogalmakat, a költői és zenei szimmetria kutatásának jellege ettől függetlenül megmarad. Például ezt írja egy helyütt: "...a szerző intonálja hősének minden apró részletét".²

Bahtyin az alkotó intonációját, illetve intencióját, szándékát a művek alapján vizsgálja. A zeneművészet intonációs jellegéről szóló tanításhoz hasonlóan, amely Aszafjev műveiben szerepel, Bahtyin esztétikájában a *tónus* fogalma foglalja el az egyik központi helyet. A zenei és poétikai koordinátarendszer közös mozzanata a tónusnak mint fonetikai jellegű magasságnak és feszültségnek az értelmezése. "Fontos a tónus -- jegyzi meg Bahtyin --, amelyet a szó fonetikai és szemantikai elemei juttatnak kifejezésre."³

A beszédintonációban "bármely szólás és kifejezésre való áttérés módját"⁴ látja, mint ahogyan Aszafjev-nél a zenei intonálás folyamata kapcsolatban van a "zenei szöveggel, zenei intonációval, az emberi intellektus zenei bemutatásával".⁵

Ezért irodalomelméleti és zenelméleti szempontból egyaránt helytállóak Bahtyin megfigyelései: "Az egyhangúság szigorúan vett tarthatatlansága. A polifónia kultúrája. A komoly tónus szférái."⁶

Érdekes, hogy a *tónus* fogalom gyakran szerepel együtt más zenei jellegű terminusokkal, például "pauza és szókezdet", "fonetikai együtthangzás", "alátámasztás kórossal", a "hangok egyeztetése a kórossal" stb. Bahtyin korai munkáiban -- saját bevallása szerint -- sok zenei terminus metaforikus eredetű, mivel "a zene és a regény anyaga túlságosan különbözik egymástól ahhoz, hogy többről beszélhetnénk, mint képi analógia, egyszerű metafora."⁷

A képi analógia, a hajlam a "transzponálásra a zeneelmélet nyelvéről a költői nyelvre" és fordítva, fokozatosan átalakul a zenei és költői gondolkodásmódnak, valamint e kettőnek a filozófiaival való konszenzusos egyesítésének eszközévé.

2. Bahtyin esztétikai módszertana gyakran irodalmi-költői szöveg elemzéséből indul ki, majd ezt összehasonlítja más művészeti ág "szövegével", s innen jut el a filozófiai általánosításokhoz. E tézis argumentálására szolgál Bahtyin két megjegyzése arról, mit ért ő a filozófiai analízisen. A speciális nyelvészeti, filozófiai, irodalomtudományi kutatásoktól eltérően a filozófiai elemzés "határokon kívüli szférákban mozog, vagyis ezen tudományok határain, ütközési, metszési pontjain".⁸

A filozófiai megközelítés specifikusságáról szóló második megállapítás lényege, hogy amennyiben minden humán tudomány szöveggel foglalkozik, a filozófiai elemzés

során a szöveg minden szava annak határain kívülre kerül, tehát a filozófia "ott kezdődik, ahol az egzakt tudományosság befejeződik. A filozófiát tehát úgy határozhatjuk meg mint az összes tudomány (és minden megismerés- és tudatfajta) metanyelvét."⁹

A költői és zenei analógiakeresés módszere új konszenzusszintet jelent a művészetelmélet transzformálásában, a világról való és a világban levő gondolatok végtelenségébe.

Csak egy példát hozunk bizonyításképpen. A Dosztojevszkij-regények kutatásában az egyik hibát Bahtyin abban látja, hogy a kritikusok közvetlenül összekapcsolják a valóság egyes elemeit, "miközben teljes értékű öntudatok és ezek világának összekapcsolásáról van szó".¹⁰ A zenei polifónia az irodalmi szöveg egyszerű tulajdonságaként szerepel, és lényege "... sok akarat, az akarat és esemény összekapcsolása egyes magasabb rendű egységbe."¹¹ Bahtyinnál ebben az esetben az *irodalmi sokszólamúság zenei polifóniává fejlődik, ez utóbbi pedig a filozófiai világmodell "hangzóidegévé"*.

3. Bahtyin esztétikai kutatásaira jellemző a különböző szintű modulációk szétválasztása. Ugyanakkor kutatási módszere esztétikai alapelvek feltárására irányul. Meg kell jegyeznünk, hogy Bahtyin munkáiban egyrészt olyan fogalmakkal találkozhatunk, amelyek mintegy átmenetet képeznek a művészet látható (képi) és műfaji sokfélesége, az egyedi és a művészi általános között. Ilyenek például: "művészi megismerés", "művészi elsajátítás", "művészi ábrázolás". Másrészt munkáiban gyakoriak a következő kifejezések is: "filozófiai esztétika", "filozófiai-esztétikai interpretáció", "anyagi (materiális) esztétika", "esztétikai gondolkodásmód" stb. Bahtyin mindig hangsúlyozta, hogy a humán kutatásokban "általában a specifikusságnak, a specifikus módszereknek kell kifejlődni".¹²

Az esztétikai kutatás sajátosságát a művészet valódi átélése és tudományos tanulmányozása találkozási pontjának létrejöttével hozza összefüggésbe. "A művészi átélés és a tudományos tanulmányozás egyidejűsége. Ezeket nem lehet szétválasztani, de nem mindig egyszerre kerülnek a különböző stádiumokba, fokozatokba."¹³

A konkrét esztétikai aktus során Bahtyin szerint az ágazati és az általános filozófiai esztétika területei, kölcsönhatásuknak váratlan módjai jönnek létre, bizarre kapcsolatformák születnek, amelyek az esztétikai kapcsolatok sokarcúságának és univerzális voltának felelnek meg. Az esztétikai kutatási stratégia kulcsa lehet Bahtyin vallomása: "Szeretem az egy jelenségre vonatkozó terminusok variációit és sokféleségét. A perspektívában való elhelyezések sokaságát. A távolihoz való közelítést a közvetítő elemek említése nélkül."¹⁴

Végezetül hangsúlyozzuk, hogy a költői-zenei-filozófiai-esztétikai gondolkodásnak a képi analógiás konszenzuson alapuló módszere Bahtyin esztétikai kutatási metodikájának invariáns jellemzője. A zeneművészet sajátos absztrakt jellege, amely a szerkezetek és formák játékaival magasrendű élvezetet nyújt, az örök és a pillanatnyi egymásba mosódásával, az illuzórikus és abszolút ragyogásával, lehetővé teszi az esztétikai gondolat értelmezését nemcsak szavakkal, képekkel, illusztrációkkal, hanem a szavak illúziójával, a képek ígézetével, az illusztrációk lefordíthatatlanságával is. Ebben az esetben az *esztétikához nem kötődik e rajtunk kívül lévő kép, hanem varázslatos módon közelíti hozzád*. A cél és eszköz csodálatos egybeesése teremti meg az "esztétikai esemény" filozófiáját.

(Fordította: Kaloné Golyha Ilona)

J e g y z e t e k

1. M. M. Bahtyin: Problemi poetyiki Dosztojevszkovo. Moszkva, Hudozslesztvennaja lityeratura 1972.
2. Bahtyin: Esztyetyika szlovesznovo tvorcsesztvo. Moszkva, Iszkusztva 1979. 7.
3. I.m. 266
4. I.m. 366.
5. B. V. Aszafjev: Izbranniye trudi. T. U. Kn. 2. Moszkva, 1957. 166.
6. Bahtyin: Esztyetyika szlovesznovo tvorcsesztva. 388.
7. Bahtyin: Problemi poetyiki Dosztojevszkovo. 36.
8. Bahtyin: Esztyetyika szlovesznovo tvorcsesztva. 281.
9. Uo.
10. Bahtyin: Problemi poetyiki Dosztojevszkovo. 36.
11. Uo.
12. Uo.
13. Bahtyin: Esztyetyika szlovesznovo tvorcsesztva. 341.
14. I.m. 350